

HRVATSKI PLANINAR

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“ u Zagrebu.

Ris u Hrvatskoj i Slavoniji.

Prinos k poznavanju naših planinskih životinja.

Godine 1857. štampana je u Zemunu knjiga: »Sriensko-slavonsko-hrvatske divlje životinje, zvieri i ptice sa dodatkom najlagljeg i točnog načina nadjevanja i nagaćenja istih.«

Ovu je knjigu napisao Josip Ettinger za onda c. kr. nadzornik šuma titeljskog bataljuna. Na stranici 44. i 45. opisuje i risa i iztiče o njegovojo posjedbini ovo: . . . Prebiva po onih velikih planinskih i ravninskih ili dolinskin šuma, po kojih ne hodaju mnogo ljudi. U naših predjelih bilo je nekoć ovih zvierovah dok su šume veće i gušte bile, a sela naša manja. Prijevjeđa se, da ih je još i sada po gdjekog viditi po šumah hrvatske Krajine po planinskih zabitnih krajevih, ali i to već rijedko . . . J. Ettinger čuo je dakle prijevjetati, da u Krajini ima još risova, ali nam nije spomenuo ni jedne planine na kojoj bi oni živjeli.

Godine 1874. dodjem prvi puta u Liku i podjem iz Gospića na velebitske Oštarije, gdje sam prenoćio u gostionici pokojnoga krčmara Brkljačića. Njegov sin Jure vodio me je drugoga dana po okolini i tako smo zapali i u šumu Jadičevac. Uz put pitao sam Juru o koje čem i tom prilikom navrnuo razgovor i na životinje, koje živu po Velebitu. Tom sam prilikom čuo od njega prvi puta, da na Velebitu ima risova, a na Kozjanu divokoza. Samo se sobom kaže, da me je Jurino prijevjetanje koliko zanimalo, toliko i iznenadilo.

To bijaše sve, što sam o risu znao do god. 1874. Godine 1878. uzpeo sam se sa nekim članovima »Hrv. plan. društva« prvi puta na Veliki Risnjak (1528 m.) u Gorskom kotaru, ali tom prilikom nisam došao u dodir sa lugarima okoline, a naročito ne sa onima gospoštije čabranske, akoprem me je u velike zanimalo odkuda tomu briegu ime. Poslije bio sam dva tri puta na Risnjaku i obašao g. 1882. kotar čabarski.

Godine 1883. štampao sam u »Narodnim Novinama« svoje »Slike iz hrvatske Švice« i tom sam prilikom u br. 200. napisao o Risnjaku i risu ovo: »Ime ovoga vrha potiče od risa. Čuo sam iste godine, da u zabitnih šumah

još i sada ova krvoločna zvier žive. Lugar Filip Oz bolt iz Vršica kod Crnoga luga ulovio je prije 19 godina jednoga risa na Risnjaku na željeza, a prije 20—25 godina ubio je risa na Risnjaku lugar Mate Wolf iz Okruga.«

Godine 1884. stampao sam u istim novinama svoju radnju »Naša terra incognita« u kojoj opisah do onda nepoznati nam kotar čabarski. Tu sam o risu spomenuo isto, ali dodao kao prinosak ovo:... »U prijašnje doba življahu tu i krvoločni risovi, a lugari tvrde, da u zabitnih šuma i sada po koj ris prebiva, jer da ga čuju kako se dere. Godine 1889. izadje u Radu jugoslavenske akademije moja razprava: »Jugo-zapadna visočina hrvatske u oro — i hidrografiskom pogledu.« Na str. 17. (posebnoga odtiska) pišem o Risnjaku i risu: »Krivo rade, koji pišu »Rišnjak«, a ne Risnjak. Ovaj je zanimivi vrh dobio svoje ime od risa (*Lynx vulgaris*), koji je u ogromnih i zabitnih šumah prebivao, pa možda i sada prebiva.«

U Lazcu i Šegini (selištima pod Risnjakom) pripovedali mi g. 1855., da ga čuju drečati. Da bijaše na Risnjaku risova potvrđuje i sada živući lugar Filip Oz bolt iz Vršica kod Crnoga luga, koji je g. 1854. risa na iztočnom podnožju Risnjaka na željeza ulovio i krvno mu odnio šumarskomu uredu u Čabru.

Godine 1865. zaglavilo je za mjesec dana pod ovim vrhom 17 mula i više konja i svakomu bijaše vrat razkrenut i krv izsisana. Ovo mi je pripovjedao Josip Oz bolt, nadlugar gospoštije čabarske.

Zadnju ovu viest zabilježio sam u Lazcu u tamošnjoj gostionici, a nadlugarovo pripovjedanje potvrđio je i prisutni krčmar.

Navodim sve ovo, da se vidi, kako su se malo po malo pribirale viesti o risu iz okoline Risnjakove, dočim ga za druge krajeve Gorskoga kotara narod ne spominje. Sve sam ove viesti pribrao u cjelinu i objelodanio u svom djelu: »Gorski kotar.«

Bio sam do sada u svemu na Risnjaku šest puta, ali na potlašnjim laznjama nisam ništa nova više pribilježio, niti mi je što o risu znao pripovjediti moja desna ruka nadlugar Dragutin Crnković, koji na ogromnom Risnjaku (sklopu) pozna svaku liticu i služi u onim krajevima više od 25 godina.

Službujući u lepoglavskoj kaznioni imao sam u školi ljudi iz svih krajeva domovine i mnogo od njih naučio i pribilježio. Tu mi bijaše učenikom i Nikola Peterlić, žitelj iz Kosinja gornjega u Lici, koji mi se prvi i jedini javi, kad sam pitao za risa. On mi reče, da ih ima u neprohodnim šumama vrha Kozjaka (1620 m.), da ih ima na Bilu, velebitskim vrhovima oko Štirovače, gdje je ris g. 1875. raztrgao dva čovjeka. Godine 1894. dodjem po drugi puta u Liku, a tom prilikom i opet na Oštarije, gdje sam prenoćio kod Jure Brkljačića, koji je, od momka postao od g. 1874. mužem i otcem. Bio mi je i ovaj put vodičem. Kad smo Sladovačom šumom uzlazili pod Sadikovac (1280 m.), razpreo se opet razgovor o velebitskim životinjama i dakako o risu. Jure mi reče i ovaj put, da na Velebitu ima risova, da to ljudi znaju na Oštarijama i da čuju kako se u noći »dere« ili kako »riče«.

Od Jure sam doznao, da imade na Kozjaku i susjednom Bilu divokoza,

gdje bijaše prije i jelena i da je g. 1891. neki lugar na prvom vrhu ubio jarca (mužjaka od divokoze). Na risa nas sieća vrh Risovac (1112 m.), što se uzdiže na Velebitu kod Rudopolja; na Velikoj Visočici ima vrelo Risovac, a na planini Plješevici takodjer vrh Risovac.¹ Za gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu g. 1891. imao je živ ris sa Plješevice doći u Zagreb; postavili su mu željeza, ali se nije ulovio. To je sve, što je meni o risu sa Velebita do sada poznato, no kako ču i ove godine na vrletnu tu planinu, nastaviti ču svoja istraživanja, pa ako mi bude ikako moguće, zaputiti se baš u one krajeve, gdje je risu na Velebitu prava postojbina, jer kako ćemo odmah vidjeti, on još uvek ne misli na to, da mu pišemo »nekrolog«. Godine 1897. napisao je Josip Ettinger knjigu: »Hrvatski lovđija« u kojoj na str. 45. 46. piše o risu ovo: »Prebiva po onih velikih planinskih i ravninskih ili dolinskih šuma, po kojih ne hodaju ljudi mnogo. U Hrvatskoj i Slavoniji bilo je nekoć ove zvieradi dok su šume bile veće i gušće, a sela naša manja...«

Ettinger nam tu ne kazuje ništa nova, već ponavlja ono, što je napisao već prije 40 godina, nu dodaje kao prinovak:... a lugari tvrde, da u zabitnih šuma (u kojih?) i sada koji ris prebiva, jer da ga čuju kako se dere. Da bijaše na planini Risnjaku risova, koji je od njih i ime dobio, potvrđuju i sada živući lugari s kojima sam bio (koji?) i koji su prije 20 30 godina na Risnjaku ubili risa.

Ettinger priobćuje u »Lovđiji« o Risnjaku i risu ponovno u kratko ono, što sam ja napisao već g. 1883! God 1899. napisao je profesor Brusina u »Lovačko-ribarskom viestniku« članak: »Ima u nas još risova« (br. 1., str. 6—9). Na stranici 8. navodi po Ettingeru što smo i mi u ovaj čas iztaknuli, pa onda dodaje: Šebišanović i drugi nam ne znaju ništa nova kazati. Tko uzporedi moje navode o risu u ovoj radnji, osvjedočio se, da sam ja dosta nova kazao, što ne bijaše baš štampano u stručnim časopisima i što prije mene nije nikt napisao.

Pokojni profesor Šebišanović pisao je o risu g. 1881. i o našoj domovini napisao ovo: »... U kršnih krajevih liepe naše Trojednice bilo ih je nekada dosta, tako da su i neka mjesta, kao n. pr. brdo Risovac u gornjoj Krajini i grad Risan u Boki kotorskoj, valjda od njihova pridržavanja ime dobila.« Ovo je sve, što nam bilježi prof. Šebišanović.

Po domobranskom generalu Viktoru Klobočaru bilježi nam prof. Brusina, da u Lici ima još risova kod Kosinja na Kozjaku i po krajevima oko Mrkvista i Štirovače.

To je isti Kozjak za kojega zabilježimo risa po Nikoli Peterliću godine 1897.

Pokojni šumarski nadzornik Milan Durst tvrdio je prof. Brusini, da jedini kraj, gdje ima i gdje su vidjeni risovi, da je izmedju Ogulina i Senja t. j.

¹ Velebit. Napisao Drag. Hirc. U Senju 1898. str. 18. i »Lika i Plitvička jezera« Zagreb 1900.

² Životinje. Diel treći. Na svet izdalo društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 1881., str. 22.

na Bjelolasici, ali da je taj kraj razrovan i divlji, gotovo nepristupan Profesora Brusinu uvjeravali su, da ima još risova u težko pristupnim gudurama i šumama Bielih stieni, Velike i Male Javornice (Krmpote, Krivi put), može biti i Plješevice.

Ja sam predlanjske godine obilazio krajeve Bielolasice, uzpeo se na taj najviši vrh (1533 m.) Velike Kapele. Iste sam godine bio u Jasenku pod Velikom i Malom Javornicom i pošao na Biele stiene, najužasniji kraj domovine, gdje sam se ponikvama i gudurama probijao punih 10 ura i poslije prošao divlji i pusti onaj kraj od Jasenka do Novoga, ali o risu nisam na tom putu doznao ništa, akoprem sam mnoge druge zanimive faunističke stvari pribilježio, naročito o medjedu i jelenu.

Po Adamu Mandroviću ubijen je na Petrovoj gori u Banovini posliednji ris prije 16—20 godina, a mi dodajemo još, da je u blizini zagrebačkoj posliednji ris ubijen na Samoborskoj gori g. 1833. i da se znade i danas za mjesto na kome je ta krvoločna zvier poginula.

Pokojni prof. dr. August Majsisovics piše o risu za našu domovinu ovo: Bestimmt kommt der Luchs noch heutigen Tages in Kroatien und Slavonien vor, ein Exemplar wurde 1882. bei Belovar (valjda na Bilu) erlegt...¹

Evo ovako su u nas stajale stvari glede risa do godine lanske, kad priobći moj sin Miroslav u »Lovačko-ribarskom viestniku« (br. 11) »Raznicu« pod naslovom: »Ima li još u nas risova?« U toj raznici piše da mu sudrug Emanuel Obradović iz Kosinja gornjega javlja, da su lugari na pećinama Štirovače vidjeli divokoze, ali da je najnovija, da su vidjeli — risa.

U sljedećem broju istoga lista već je štampan od mojega sina članak: »U Hrvatskoj ima još risova« iz kojega prenosimo ono što je najvažnije i najzanimivije.

Lugar Šakić Miladin priповедao je učitelju Obradoviću, da je lani u noći za mjesecine iza Mrkvišta² u Štirovači video na drvetu zvier, koja nije divlja mačka ako i izgleda kao mačka, samo da je od nje mnogo veća. Idući šumom, čuo je kako nešto muklo laje poput velikog mesarskog psa. Kad se je toj zvieri počeo oprezno primicati, ona se brzo udaljila.

Isti je lugar priповедao, da su se pomenute godine grijali jedne noći Pazarištani kod ognja, čuvajući klade, koje će se razpiliti na parnoj pili u Štirovači. Na jednom začuju, kako se k njima nešto približava i u prvi su mah mislili, da će medju nje banuti medjed. Nu kad je oganj životinju osvietlio opaziše, da je šarena. Protrnu, jer nisu imali oružja, pa kako često na medjeda, počeše bacati goruće ugarke, našto je životinja pobjegla.

¹ Zoologische Übersicht der österreichisch-ungarischen Monarchie. Oster.-ung. Monarchie in Wort und Bild, Übersichtsband, 2 Abth. Wien 1887. p. 260.

² Na Štirovaču vodi cesta iz Jablanca preko Velikoga Halana (1382 m.), gdje je u visini od 1102 m. parna pila. Mrkvište, kojim ti valja proći do Štirovače, leži 1276 m. visoko i na više je mjesto u Hrvatskoj. Od ovdje vodi kolnik prodolom divlje romantike u Kosinj gornji. Taj će prođi u Velebitu najdivljem, zaustavljući putnika svakim časom. U tom je prodolu Crno vrelo u 36 m. duboku bezdnu iz kojega izbija potok Bakovac, utičući poslije u rieku Liku.

Seljak Tomo Delač pasući goveda na bukovačkoj strani što leži pod Štirovačem opazio je u noći pred vatrom zvier, kojoj su se oči svjetile kada je ravnica.

Seljak Adam Tadljević vraćajući se predlani bukovačkom stranom s paše, opazi kako je nešto s drveta skočilo na njegovo govedče, o greblo ga po zadnjem kraju i odmaklo divljim skokom u goru, a da nije mogao opaziti, kako zvier izgleda.

U Medku pričali su učitelju Obradoviću često ljudi, da na Velebitu ima risova i iztakli, da mu uši strše u vis i da na njima nosi čuper dlaku.

Na ovaj članak priobolio je u »Lovačko-ribarskom viestniku« M. Mavrić iz primorja kratak dopis u kojem nam pripovieda, da je prošle godine, putujući iz Liča preko Rebra susreo u sumraku dva seljaka, koji mu pokazahu mjesto na kojemu su prije osam dana vidjeli risa. Povjerovao im tek onda, kad su ga opisali, naročito uši i stršeće dlake. Taj je kraj udaljen od Grižana 3—4 km., dakle veoma blizu, nu poznato je, da se kadkad ris došulja i do samoga sela. Naročito je pak poviše Grižana krševit i divlji kraj pod vrhom Medvedjakom, pa odavle prama senjskomu Bilu, s kojega se možda i ovaj ris doklatio, da si u Gorskem kotaru potraži na proplancima koje srnče.

Godine 1776. i 1777. putovao je Slavonijom po višem nalogu vladin savjetnik Fridrik Wilhelm Taube i taj nam svoj put opisao u djelu: »Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien« I. II. Buch. Leipzig 1777. Na str. 15. počima Taube sa opisima divljih životinja, a na str. 21. navodi i risa ovim riećima: »Der slavonische Luchs hat die Grösse eines starken Schlächterhundes. Wegen seines Balges wird er verfolgt.«

Da je ris u Taubeovo vrieme morao biti u Slavoniji dosta »obična« zvier svjedoči njegov navod, da su »risovinu« izvažali u Njemačku.

Žalimo da nam Taube o risu nije više pribilježio, ali smo mu prezahvalni, da nam je i ovu viest sačuvao.

Po prof. Majisovicu ima u Slavoniji i danas risova... Und das Auftreten des Luchses in wenig begangenen, zum Theil nur schwer zugänglichen Gebirgswaldungen der Fruška gora ist wohl zweifellos. (l. c.)

Kako bismo mogli doći do risa, razložio je moj sin Miroslav u broju 1. i 2. ljetosnjega »Lovačko-ribarskoga viestnika« u članku: »O lovu na risove«, koji preporučamo svakomu hrvatskomu lovcu i prijatelju lova.

U koliko razabiremo svi se navodi o risu usredotočuju oko Mrkišta, Štirovače i njezine okoline. Da je risu ova postojbina osobilo mila, imat će svoje razloge, koje ja naslućujem u veoma prikladnom tlu, i jer ima u okolini divokoza. Kod Mrkišta ima i Mali Kozjak, ima Kozjak Prizni na izтоку, Oštri Kozjak i Mali Kozjak kod Brušana, koji su vrhovi svakako svoje ime dobili od divokoze. Poznato je, da u one krajeve dolaze i ovčari s ovcama, a prije pasle su onuda i koze.

Nalični razlozi nastanili su risa i na Risnjaku. Tu je s jedne strane imao duboku šumu, a s druge Želenski dol preko kojega vodi cesta iz kotara čabarskoga na Rieku. Prije vodio je ovuda tovarni put, kojim su mule prenašale iz spomenutog kotara na Rieku duge. Na daleku putu u Lazcu bi pasle i odmarale i tom je prilikom i mnoga zaglavila o kojoj ljudi i ne pripoviedaju, ali je sigurno zaglavilo i koje govedče (kao što zaglavi sada od medjeda), kad su duge i daske počeli izvažati volovima. Kako ima oko Zelenskog dola i liepih proplanaka ne stalo je tu od risovih pandja i mnoge srne.

Iz života je risa poznato, da svoju postojbinu na dulje ili kraće vremena ostavlja i da se odputi u nove krajeve, ali i to, da se u staro gnezdo opet povraća.

Kadkada se doklatari ris u koj kraj iznenada, gdje ga već ne bijaše mnogo godina. Kod Kremnice u Ugarskoj ubili su risa mjeseca prosinca 1880., a nije ubijen od g. 1828. Bijanje ženska 120 cm. duga, 18 kg. težka.¹

Nadajmo se, da će se o risu vesti sve to više umnožati, ali i to, da će nam sigurno ruka lička koji liepi eksemplar naskoro poslati u Zagreb, da krasiti naš narodni muzej i da pokaže svoje biele zube svima onima, koji su mislili, da mu je u našoj domovini odzvonjelo!

Dragutin Hirc.

¹ Pester Lloyd. 13. 12. 1880. br. 285.

Moje putne sgode i nesgode.

Iz zapisaka jednoga hrvatskoga planinara.

»Iz bližega na dalje; od poznatoga na nepoznato; od lagljega na teže«.

Ove znamenite rieči izrekao je glasoviti pedagog Jan Komensky, a ja u ranoj dobi svojoj i neznaјući za nje, ipak sam se prema njima spremao za planinara.

Planinaru je nuždno, da imade zdravo telo, u telu zdravo srdce i da ne trpi s vrtoglavice. Kao što je nuždno, da si malo pomalo priuča telo na sve to dalnje puteve, tako je potrebno, da se po malo priuča i na visine. Ja sam svoje vježbe odpočeo djetetom u jahaonici generalkomande u Zagrebu na tamošnjoj ogradi, kojom bi počeo hodati. U početku išlo na mahove, nu napokon mi se telo tako uvježbalo, da sam prošao na okolo i cielu ogradi, poslije i po više puta.

S ove ogradi uzpeo sam se sa sudrugovima na krov susjedne štale, koja mi je visina malo više imponovala, kad sam s nje gledao na podnožni Zagreb.

U kutu jugo-iztočnom pomenute jahaonice i danas se uzdiže visoki jablan, kojeg smo zvali »palma«, pa smo i njega smetnuli pod oko. Pa zašto ne bi i na jablan i jednoga po podne hvatao se ja po hrapavoj kori debla, mašio za ovom i onom granom i uzlazio sve više, dok sam se prama tankoj krošnji i zaljulao na radost svojih podnožnih gledalaca.

Ovo bijahu prve »visoke« vježbe, nu valjalo je poći dalje. Kako sam bio poznat sa sinom zvonara crkve sv. Katarine, odlučili mi da podjemo i u zvonik i da tu ne samo na prozor gledamo, već da i zvonimo, što nas je osobito veselilo. No upoznali smo i zvonara u crkvi sv. Marka, pa smo i tamo uzašli stubama do zvonova te se junačili, gledajući s prozora grad i po ulicama »male« ljudi.

Zvonik sv. Kralja imponovao mi je u velike, pa ako sam i tu po otcu upoznao zvonara, nije mi se dalo na tu visinu. No napokon nadošao i taj čas i ja zavojitim mračnim stubama uzlazio prama hodniku zvonika.

Kad me je zvonar popeljao na hodnik, stao sam iznenadjen gledajući pod sobom cio Zagreb, Zagrebačku goru i daleku okolinu. Kad sam pod sobom zagledao ljude, koji se kao patuljci gibahu prama crkvi, bilo me »strah«, a bilo me strah, kako će s te po mene velebne visine saći, nu ipak sam sašao i »čvrsto« stupio na zemlju izašav iz zvonika, odnosno crkve.

Ovo bijahu u Zagrebu visine, na kojo sam uzašao; trebalo je poći dalje, a kamo, nego u Tuškanac, gdje bi se popeli na koju bukvu ili hrast i tu u visini junačili na debeloj svrži. Kako u Zagrebu nisam vidio van kamenje, kojim su gradili ili šlunjak iz Save, prepao sam se, kad me jedan moj dobrotvor poveo u Zagrebačku goru i tu mi dalje Šestina pokazao ogromnu pećinu, koje ti i danas ostanci padaju još u oči. Tu smo pećinu obašli i dobrotvor W. poveo me na najvišu točku s koje sam uživao, gledajući prekrasnu okolinu i one visoke bregove oko sebe.

Poslije me moj dobrotvor poveo i na razvaline Medvedgrada, na podore Susjed-grada, a jednom me prilikom i u onu zabit Kraljičinog zdenca, gdje mi bijaše tjeskobno, kad sam zagledao onaj za onda divlji kraj.

Ja rasao i porasao toliko, da sam mislio i na Sljeme i bilo mi tek 12 godina, kad sam sa prijateljem pošao ne samo na taj najviši brieg okoline zagrebačke, već se spustio gorom u Stubicu dolnju, poslije došao u Maće, a iz Maća u Zlatar, odkuda sam pred sobom zagledao ogromnu Ivaničicu.

U Zagorju bilo mi i liepo i dobro, pa se i danas ugodno sjećam pečene guske, koju je spremila prijateljeva majka, kad dodjosmo u posjet, i onog svježeg narezanog zelja, koje je pripravila na salatu.

U Zagorju snašla me prva putnička nesgoda. Pošli smo k prijatelju u Maće. Tu se voljko jelo i pilo, a moj prijatelj od mene za 3—4 godine stariji, nije se dao od stola na kojem bijaše opet pečena guska, dobra zagorska kapljica i vermut.

Kući smo pošli priečcem. Spustiv se niz jedan obronak, dodjosmo na neku livadu, koju je zaplavila voda. Na jednome mjestu valjalo nam preći preko vode i tu je netko prebacio neotesano deblo; to bijaše brv. Prijatelj podje napred, a ja za njime. U početku nekako išlo, nu u sredini omače mi se nogu i ja pljusk u vodu. Prijatelj se tomu smijao, kad je vidio, kako sam se u vodu složio i do kože smočio i zablatio a još više bijaše smijeha kad smo došli u Zlatar i otvorili vrata roditeljske mu kuće.

Po dobrotvoru W.-u upoznao sam i Ljudevita Vukotinovića, koji me je

poslje zavolio kao rodjeno svoje diete i do zadnjega me daha svoga podupirao. Sa W.—om se dogovori, da će na Lipu (709 m.) kod Čučerja, pa i mene uzeli sobom. Bio sam sretan i blažen, što sam mogao biti uz botaničara Vukotinovića, koji me je mnogim cvjetkom upoznao. Krenuli smo u Maksimir, a odavle preko Dubrave u Čučerje, pa na Lipu. Tu nas je uhvatilo užasno nevrieme; uz plohu, počela padati i tuča. Vraćali smo se na Majku božju snježnu gorskim jarkom, kojim se valjala voda, a kad smo došli u Markuševac, našli smo tu najljepše vrieme, a na cesti debelu prašinu.

Dan prije kupila mi je moja majka par cipela od šagrina s kojima sam krenuo na put. Što na njima nije uništila u gori voda, pokvari poslije prašina i tako dodjem kući s poderanim i razpučanim cipelama, koje je majka kupila težkom mukom! Zagledav me na povratku, razsrdila se i proplakala, a bilo i meni težko akoprem za onda još nisam shvaćao roditeljske brige.

Do drugoga dana zaboravio sam na majčine suze, a samo mislio na Lipu i Ljudevita Vukotinovića s kojim sam se za ovoga izleta upoznao.

Porasao sam i zato sa W.-om često pošao na izlete. Izostao sam i po dva tri dana, da roditelji nisu znali na koji sam kraj pošao. Bio sam po više puta na Sljemuenu, u Vidovcu, Čučerju, Gračanima, Podsusjedu, a jednoga se dana uputismo u Zagorje do Jakovlja, odavle na Kraljev vrh, odakle krenusmo u Stubičke toplice.

Vidika radi podjosmo na razvaline grada Okića (495 m.) dakako pješice. Došavši na Plješivici upitasmo krčmara za noćište. Kako nije imao posebne sobe prenoćismo u krčmi na stolu, dočim su na podu i klupama ležali talijanski ciglari. Te noći nisam ni oka stisnuo, nu zaboravio na gadnu noć, kad sam se drugoga dana uzpeo na Okić-grad i odavle smetnuo pod oko malone cielu građansku Hrvatsku. Tu sam W-u zadao rieč, da čin proputovati cielu domovinu, što sam do danas i učinio na radost starcu, koji je čil i zdrav prevalio 85 godinu života.

Izkrižav zagrebačku okolinu, valjalo se odtisnuti dalje. Kao djak više realke nagovorim W-a, da od akademije zamoli podporu u ime prirodopisnoga iztraživanja karlovačke okoline. Molbu sam ja napisao i on dobio podporu. Godine 1870., a 30. lipnja krenusmo na put, a ja se toga dana prvi put u životu vozio željeznicom. Iz kupea bi skočio bio na Oštrc i Dubovačku goru, da mi to moguće bijaše i jedva sam čekao čas, kad ćemo prispjeti u Karlovac. Još istoga dana bio sam na Dubovcu, odkuda mi se oko paslo po prekrasnoj okolini karlovačkoj, a već drugoga dana zaputismo se pješke do Barilovića. Tu smo razgledali grad, bili u šilji Vražiću, a u jutro pošli do jedne šilje, koje neću zaboraviti nikada. Vodio nas je jedan »feldbaba« i pokazao šilju. Pred njome se otvorio lievkast otvor sa narušenim kamenjem i trulim granjem, koje je pokrivalo suho lišće. Ovim kosim otvorom ulazilo se u šilju u kojoj se svjetlo odmah u početku gubilo. Kako je pala debela rosa, stanem na jedan snholjak, posklizne mi se nogu, padoh u otvor i jedva sam se u crnici strmine uzdržao. Poletio sam tako duboko, da me moji s vana ni vidjeli nisu. Kad sam se iz-

vukao, drktalo mi telo, a pogotovo onda, kad nam je feldbaba pri poviedao, da je špilja u savezu sa Koronom i da se u njoj više puta čuje voda.

Povrativši se u Karlovac, ovdje smo kod dra. D. odmorili, a onda najmili kola i krenuli u Ozalj. Tu smo se zaputili u bivši velegrad bana Petra Zrinjskoga, gdje nas je upravitelj grada liepo primio i u prostranu sobu smjestio.

Rano u jutro bio sam u gradskom vrtu, odkuda se otvara vidik na zelenu Kupu i njezinu bielu klisurastu obalu, na bujne šume, što se u vodi zrcale i na visoke kamene bregove sa strane slovenske. U tom dvorištu vide se ostanci kule i gradskoga zida, a stoji tuj i najstariji dio grada, kojega je dao sagraditi grof Nikola Zrinjski godine 1556. U gradu smo razgledali kapelicu, gdje je oltar sa kipom Kristova poroda, tu smo našli i skupocjeno propelo od slonovine (kojega je poslije nestalo) i jedan crveni barjak sa nataknutim kopljem za koji nam rekoše, da potiče iz turske dobe.

U Ozlju obašli smo na okolo sve pećine, sabirući bilje i mekušce, bili u Ozaljskoj špilji u kojoj ima bezočnih kukaca, otišlo smo u Trg, a poslije u Brlog-grad do posjednika, vrloga starine Šuflaja na kojega nas preporučio Vukotinović, dočim smo za Ozalj imali preporučno pismo od Ljubića. U Brlogu, tom dičnom brlogu vitežkih Frankopana, proboravili smo nekoliko dana, razgledali staru knjižnicu, razno oružje, ogledali jedan meteor, zaplovili Kupom do špilje Vrlovke, a zatim krenuli u Karlovac, a odatle u Zagreb.

Sada me srdce vuklo dalje, vuklo me preko mrke Velike Kapele u našu kršnu i junačku Liku, na koj sam daleki i mukotrplji put krenuo godine 1874. u praznicima.

Vuklo me srdce u Liku, ali ne bijaše novaca, kojima da krenem na taj zanimivi put. Pokojni severinski vlastelin Mane Vranican, kojemu sam priobčio svoju zamisao, priposlao mi nekoliko forinta, jedan priatelj priskočio mi takodjer u pomoć sa nekoliko forinta. Ostavio sam Lukovdol, gdje sam u to vrieme učiteljevao i krenuo u Zagreb, da se kako treba spremim na taj put. Tu sam posjetio profesora Brusinu, ravnatelja zooložkoga muzeja, priobčio mu svoju naknu i putnu osnovu. Kako prirodopisne muzejalne sbirke nisu imale nekoje prirodnine, dobim u ime »kupovnine« 20 forinta uz naročito želju, da pribavim riedke ribe *Paraphoxinus Croaticus*, *Telestes polylepis*, od mekušaca sa Velebita *Campylaea stenomphala* i da svratim naročitu pozornost mekušcima gornje Krajine.

Zahvalno iztičem, da sam u ime toga puta dobio primjerenu podporu i od presv. gospodina grofa Kulmera, blagopokojnoga otca sadanjega predsjednika našega planinarskoga društva, te od Ivana Vončine, za onda načelnika u Zagrebu. Prije, što sam krenuo na put, pokazao mi profesor Brusina na generalstabskartu krajeve, kojima će putovati. Kad sam zagledao na karti one gore i planine, smrklo mi se pred očima, spopala me briga, ali ipak nisam postao malodušan.

U Zagrebu kupio sam si staklenke sa špiritom, spremio sve potrebite stvari i dve torbe, natrpao svoj ručni kovčeg i na samo se Kraljevo oprostio

sa Zagrebom krenuvši put Ogulina. Ponio sam sobom i dvie prepruke, jednu, koja bijaše štampana u »Primorcu« i drugu štampanu u »Obzoru«. Uzdajući se u dobre i plemenite ljude, nadao sam se, da će svoju zadaču riešiti valjano. No početak bijaše tako loš, da me je uplašio do boga. Došavši u Ogulin, krenem svojom prtljagom prama župnomu dvoru, nu prije što sam došao do tamo, izadje gospodarica pred vrata te mi dovikne, da gospodina župnika nema kod kuće. Kamo će sada?! Sjetim se u sgoden čas, da imam prijatelja-učitelja i uzmem jednoga momka, da me povede do kuće. U kući nadjem roditelje, ali ne suđruga, pa sam zato pričekao, dok je kući došao. Bilo mu milo, da sam se k njemu svratio. Drugoga dana nadje mi kola, koja su me imala povesti do Modruše.

Nagomilali se težki, tmasti oblaci, gore i planine bile još i više mrke, po Kleku lizale magle, a mojemu se graničaru baš nije žurilo. Dovezao me do razkršća i pokazao kojim će putem na Modruše. Uzlazio sam kamenim putem uzbrdice i napokon se dokopao siela negdašnje modruške biskupije, došao pod Modruše, silne razvaline. Podjem putem, a kamo?, opet prama župnomu dvoru.

Pošao sam kraj oružničke postaje pred kojom su stajali oružnici, koji me okom pratili. Župnika nadjem pred dvorom, rečem mu tko sam, kamo putujem i u koju svrhu umoliv ga za noćište. Reče mi, da me ne može primiti, jer da su u njega rođaci. Kad sam razabrao, da dvoji o mom pripovjedanju, izvadih mu »Obzor« sa preporukom. I sada nisam ništa polučio, a kako se spustio prvi mračak, umolih ga, da mi kao posve stranu i nepoznatu dozvoli prenoći na sjeniku. Sad me tek povede u sobu, tu mi se izpriča, kako su ga mnogi nasa-marili, i liepo podvori.

U Modrušama razgledao sam podrtine biskupskoga dvora i prvostolne crkve kao i druge ruševine, a sa visoka brda shvatio sam okom cielu ogulinsko-plašćansku valovitu kotlinu; gledao sam Munjavsko ili Carevo polje, Klek, Veliku Kapelu i mnoge crnogoricom zarasle vrhove i bregove. Kad sam sve to razgledao, očutih da sam sām, a sjetiv se Zagreba i svojih, bilo mi je težko u duši i bolno sam uzdahnuo. Drugoga dana po podne izprati me župnik, zaželiv mi sretan put, Krenem nizbrdice pod Veliku Kapelu. Tu sam na cesti stao smisljati kuda će, kamo će, kad se svratih u bližnju kuću u kojoj sam čuo žamor i viku. Došao sam u krčmu, koja bijaše puna krajšnika i tu upitah prvoga do mene, bili me htio iz-pratiti preko Kapele. Pogodismo se za forintu i krenusmo na put šumom crno-gorice, kakovu sam u životu zagledao prvi puta.

Pošli smo novom cestom, a tada zakrene moj vodič u šumu na staru cestu uz koju se uzdizahu i brzojavni stupovi. Tu me je odteretio, uzevši mi najprije kovčeg, za malo vremena jednu, pa i drugu torbu i tako me razoružao, jer mi u jednoj torbi bio samokres. Moram priznati bilo me u onoj divljači sa nepoznatim čovjekom strah to više, što smo dalje zalazili u duboku šumu. Napokon dodjosmo na vrh Kapele do stare zapuštene vojničke stražarnice, nekoć straha i trepeta hajdučkoga i time se popeli na sedlo ove planine a 887 m. visoko. Krajšnik odloži stvari, smjestiv ih na cestu, primi svoju forintu, pokaza na daleke Jezerane, zaželi mi sretan put i — ode.

(Sliedi).

Na Zrinjskom vršku.¹

Da ste zdravo, vi jele milene,
Knjeginjice gorice zelene,
Vi ste mene skoro začarale,
Kraljevstvu me svome privezale!

Pa da vama još je dan od s gora
Dar jezika, ljudskog razgovora,
Mnogošta bi kazivat mi znale,
Za svog doba što ste dočekale.

Pričale bi, kako se u gori
Silnim triesom ognjeni grom ori,
Koj sestricu mnogo vam povali,
Da s toga vam viekom srce žali.

Da ste zdravo, vi jele milene,
Knjeginjice gorice zelene,
Vi šutite . . . ja vas razumijem,
Poviest našu jer u vama štijem!

Kak' plamena munja se ovuda
Poput zmije s oblaka krvuda,
Kako bura i oluja vije,
Al i zato jasno sunce sije.

Kak' u stare i sretnije dane
Vidjele ste Zrinoviće bane
Lov loviti, s dušmanom se biti,
Spremne za dom i krvcu prolići.

Al šutite . . . bolje da šutite,
Bolnu dušu da mi ne mutite,
Jer s te misli od rane mladosti
Naužih se jada i predostī . . .

Jakov Majnarić.

¹ Zrinjski vršak, zarasao crnogoricom, uzdiže se koj Delnica na podnožju ogromnoga Drgomlja, pa nas sieča svojim imenom na dobu, dok bijahu Zrinovići — gospodari Gorskoga ko-tara, gdje su imali i bogate rudokope.

Ured.

Planinarski vremenokaz.

Bilo je g. 1892., bilo na gvozdenom i nebotičnom Velebitu gdje sam uz
oganj probdio cielu noć, da se u zoru vinem na golemu Visočicu (1619 m.)
Još su zvezde na nebu milo titrale, kada smo počeli uzlaziti. Prije sunčana po-
roda zahvatismo najvišu točku Velike Visočice te zamahnuv šeširom, pozdravismo
puni zanosa s jedne strane kršnu Liku, s druge sinje more, posestrimu Dalma-
ciju, a daleko tamo u jutarnjem se sutonu gubeću italsku obalu. I veličajno se
sunce iztaknulo zlatnim obrubom i nadignuv se poput žarke kruglje, ciela pri-
roda šapnula: Dobro jutro!

Bio sam sretan i blažen, da sam na Visočici, da sam u naručaju božice
Flore i da pasem oči na njezinim alpinskim čedima. U bujnoj planinskoj travi,
koja se polegla poput kose, uzdizala se ugledna biela sikavica (*Carlina simplex*; *Wetterdistel*) uljuljana još u noćni san. Veliki oni cvjetovi bljahu još
zatvoreni, nu kako je sunce po malo osvjetljivalo tjemenicu briega, tako su se
oni lagano otvarali i napokon razastrli svitle svoje biele lasteće zrake (*Deckblätter*), koje su šušnjave poput slame na koso se spustile na izrezuckane li-
stiće ovojka.

Nije se tu pred menom bielila jedna, već njih na stotine od tjemenice briega pa daleko tamo do njezina podnožja. Jutarnja rosa, što je pala po zrakama prelievala se u svim bojama dužice, a meni se od milinja raztapalo srdce.

Ne potraja dugo i dignuo se tako žestok vjetar, da nam razorio našator, ponio biele (gunjeve) i tako je zahladilo za čas, da je po nama palo inje; gusta magla zastrla je cielo daleko obzorje.

Ogledam se i ne opazih u prvi mah nijedne sikavice, nu poslije sam razabrao, da su one biele zrake, kao da su žive, pridignule i nad sitno cvieće, koje je zapremilo sredinu, kao n. p. u sunčanice se složile i tako ga zatvorile, da ga očuvaju od nepogoda vremena.

Čekali smo dugo i zebli se na buri, dok je sunce opet ogranulo i oblaci se raztekli na sve strane, a na podnožju i u ponikvama pušilo se od magle kao u kraterima.

Čim je sunce ogranulo, sikavice opet otvorile svoje zrake i u toplo su suncu cvale do mraka, kad su se ponovno zatvorile.

Sikavica je higroskopična, odnosno one biele zrake i planinaru dobro došao vremenokaz. Kad su one biele zrake razastrte zvezdasto, odavaju suho vrieme i jasno nebo, kad se pak u prilici šuplja čunja zatvore, odavaju vlažno vrieme i oblačno nebo.

Da nam i narod u Lici rabi sikavicu kao vremenokaz odavna je poznato, jer nam je i to već zabilježio Hacquet kad je putovao Likom i u svojem nam djelu u velikom obliku tu zanimivu bilju naslikao.

Ovoj sikavici nalikuje *sikavica bez stablična* (*Carlina acaulis*), koje ima u nas u kraškim krajevima, po pustim rudinama, vapnenim obroncima, a ljepote radi gojimo ju i u vrtovima, pa mećemo i u umjetne kite cvieće ili krasimo njome slike po sobama.

Duhoviti i prerano preminuli dr. Kerner tumači nam u svom krasnom djelu: »Pflanzenleben« (2 Band, str. 117), kako su ona gibanja važna po sam život sikavice.

»Po danu, a za topla suha zraka zavinu se i razprostru zrake, okrenu svoju srebrnasto-bielu nutrinju prama nebu i titraju u sunčanom svjetlu tako živahno, da su vidljive na daleko. Ovako spremljene vabe razne insekte (jer im padaju u oči), koji dolieću, na sitno se ono cjevnato cvieće spuštaju, sisajući medeni sok, nu tom prilikom primaju na sebe cvjetni pelud i prenašaju na druge biline. Nalieću na cvieće sikavice i razni bumbari, da sišu med i da raznose pelud. Da padne iznenada kiša, cvjetići bi se okvasili i propali, nu kako su zrake veoma higroskopične, pridignu se i za neznatna viška vlage, koja je predteča kiše, skriveni se i zatvore poput šatorića, po kojima, jer gladke, kaplje se oskliznu, bez da su cvjetnove peludu naškodile.

Sikavica spada medju takove biline, koja se u stanovito vrieme otvaraju i zatvaraju, a takovih bilina ima i više, pa je slavni Linné od njih složio cvjetnu uru za grad Upsalu (60° sjever. širine), a prof. Kerner za Innsbruck, koji leži pod 47° sjeverne širine.

D. H.

Društvene vesti.

— Iz odborske sjednice od 23. ožujka o. g. 1. Zaključeno je, da se društveni organ »Hrvatski Planinar« šalje besplatno bugarskomu turističkomu društvu »Aleko Konstantinov« u Sofiji, akademičkomu društvu »Slobodi« u Gracu i »Društvu hrv. književnika« u Zagrebu. — 2. Predana je molba slavnom gradskomu zastupstvu glavnoga grada Zagreba za stalnu godišnju potporu i sagrađenje suše na Sljemenu. — 3. Zaključeno je, da će biti glavna skupština za g. 1900. dne 16. travnja u 8 satih na večer u društvenim prostorijama (Zagreb, Bregovita ulica 3). — 4. Nabavljen je slika pokojnoga velenzaslužnoga predsjednika društvenoga Josipa Torbara koja će se smjestiti u znak zahvalnosti u planinskoj kući na Sljemenu. — 5. Štampan je popis članova hrv. planinarskoga društva i njegovih podružnica u dvadeset i petoj godini njegova života, naime g. 1900. Na uspomenu dvadesetpetgodišnjice smjestit će se jedan primjerak toga popisa u planinskoj kući na Sljemenu, jedan u društvenom lokaluu, a po jedan će se primjerak poslati svakoj podružnici hrv. planinarskoga društva, kojih do sada imamo žalivože samo tri: »Visočicu« u Gospiću, »Strahinčicu« u Krapini i »Papuk« u Požegi. — 6. Od sada se imaju pozivati u svaku odborskiju sjednicu i predsjednici svih podružnica prema § 9. društvenih pravila.

— Novi utemeljitelj hrv. planinarskoga društva u Zagrebu. Presvjetli gospodin c. i kr. general Gjuro Čanić u Zagrebu, dosadanji redoviti član društva, upisao se je među utemeljitelje društva. On je 21. utemeljitelj našega društva. Našao što više nasljednika!

— **Bulgarsko turističesko družestvo »Aleko Konstantinov« u Sofiji.** Uprava društva poslala je hrv. planinarskomu društvu svoj prvi godišnji izvještaj za g. 1899./900 i svoja pravila uz srdačno pismo. Naše društvo srdačno pozdravlja osnutak bratskoga društva i stupa s njim u zamjenu publikacija. Sva tri dosadanja godišta »Hrv. Planinara« poslana su društvu uz pismeni pozdrav. Bilo sretno!

— **Novi članovi hrv. plan društva u Zagrebu.** Kao redoviti članovi priступili su društvu od nove godine 1901. gospoda:

- 1) Ivan Mikić, branitelj u Zagrebu.
- 2) Vatroslav pl. Peićić, kr. sudb. vijećnik u Zagrebu.
- 3) Josip Gmaz, tokar u Zagrebu.
- 4) Arnold Spitzer, mag. pharm. u Slatini.

— **Istupio iz društva.** Istup svoj iz društva od nove godine 1901. prijavili su odboru gg. Josip Hrabal i Dr. Lazar Car u Zagrebu.

Osim toga vraćaju neki dosadanji članovi društva od nove godine »Hrv. Planinar« s opaskom poštanskoga ureda »ne prima«. Neizvjesno je, da li istupaju iz društva ili samo ne će da drže lista, jer nisu do sada upravi ništa javili. Uprava moli svakoga, da se izjavi.

— **Predbrojnicima »Hrv. Planinara«.** Uprava društva ovim najuljudnije moli sve predbrojnike, koji do sada nisu platili lista za g. 1900., da bi što skoroje poslali pretplatninu za g. 1900. blagajniku društva g. Ivanu Exneru, Zagreb, Ilica.

Dr. O. Kučera, o. g. tajnik.

Dopisnica uredničtva: G. J. u Gospiću. Vaš opis puta na »Maksimov hrast« u budućem broju u kojem ćemo nastaviti opis »Zagrebačke gore« i priopćiti članak iz Bosne: »Doboj i okolina«.

Raznice.

Gdje je Moslavačka gora? Na našim zemljovidima čitamo na onome mjestu, kojim se stere Moslavačka gora, Garićka gora, dočim tamo, gdje se pruža gora nalična imena, ne čitamo »ništa.«

Južni dio gore, odnosno ona gora, što spada pod vlastelinstvo moslavačko zove se od davnine Moslavačka gora, dočim se sjeverni dio gore zove Garjavica, a ne Garićka gora za koju narod ne zna, ako su mu i poznati podori grada Garića, sela Garić i Podgarić.

Moslavačka gora svršava se Mješćkom kosom, gdje počima Garjavica kako to označuje na šumskom čistacu poseban znak.

Lanske godine našao sam u Samarici kod g. župnika Franje Papića u okviru: »Situations-Carte von der Szmareizer Pfarr. Anno 1824, durch den Unter-Lehrer Skrobuth. Gr. Erdoedi Herrschaft in Moslavina. Scheidungslinie « Po toj karti leže na Garjavici i njezinim ograncima: Garić, Podgarić, Šmiljanik, Garešnica, Samarica, Oštroid, Petrička gornja i dolnja, Smiljana i Krivaja.

Osobita vrata. Po našim gorama i planinama ima prirodnih tvorevina, koje narod naziva »vrata«. Na putu sa Risnjaka dolazi planinar na Medvedova vrata, nazvana tako, što ovuda prama Risnjaku i primorju prolaze medjeni, kojima ćeš uz put naići i na trage. Medvedova vrata dvije su razmaknute povisoke dolomitne stiene 8—10 m. duge, 2 m. visoke s kojih se otvara vidik na jadransko more, a s druge na imposatnu golu, raztrganu i bledu tjenemicu Maloga Risnjaka. Njima se spuštaš mlađom bukovom šumom u krasnu dolinu Suhu Rječinu, a odatle u Mrzlu vodicu.

Jugo-zapadno od Maloga Snježnika iznenadjuju putnika u Gorskom kotaru »Srebrna vrata«. Visoke su to stiene medju kojima se probija gorski kameni

put. Pod vratima uvalila se nepreduboka ponikva puna vječna sniega, a okresane jele i smreke svedoče ti, da se ljudi spuštaju po snieg, da ga tope i piju

U okolini razklimanoga vrha Grebena kod Kužela leži planinska Leskova i Zagolska draga u kojoj se uzdižu zanimive stiene od kojih jedne narod »Vela«, a druge »Mala vrata« zove

Na Obručkom sklopu ima vrh Željezna vrata (1247 m.), ako u davnini ne bijahu tu u istinu takova vrata na onome zidu, što se je vukao od Rieke do Nanosa u Kranjskoj. Ogoromnomu tomu zidu začetak je na Kalvariji kod Rieke, ima mu tragova na Grobniku, odkuda se je spuštao u Grobničko polje, gdje smo prije nekoliko godina u guštku vidjeli na metar visoke ostanke. Od ovdje išao je zid svakako preko jaruge Borovo na Obruč, pa dalje planinom, a ima mu tragova i oko Prezida u Gorskem kotaru, kojemu od toga zida i ime. Narod priča, da bijahu dva brata, koja se nisu trpjela i da jedan drugom ne smeta, da su se »prezidali«. Taj je zid tu video i glasoviti putopisac i etnograf Baltazar Hacquet, kad je u 18. vječku putovao Gorskim kotarom u Kranjsku. Učeni taj muž misli, da to bijaše zid, kojega su Rimljani podigli proti Ilirima, dočim misle drugi, da je taj ogromni zid branio Liburne od ratobornih Japoda ili da je dielio iztočno rimsко carstvo od zapadnoga. Šteta, da nam tragove toga zida do sada nije nitko iztražio i opisao, jer će mu na skoro ne stati traga, a protezao se na stotine kilometara daleko.

Kod Lokava znamenita su »Lokvarska vrata« kroz koja ulaziš u duboku i divlju krašku ponikvu kakove u onoj zanimivoj okolini nisu riedke.

Pakleno. Grobničkomu polju prama sjevero-zapadu uzdiže se vrletni Obručki sklop (Gebirgsstock), ogromna vapnena gromada, koja je zadvila svakoga spuštao se iz Gorskoga kotara u Primorje ili putujući u Gorskij kotar.

Taj je sklop složen od ogromnih vapnenih vrhova medju kojima su najznamenitiji Veliki Obruč (1377 m.), Suh vrh (1350 m.), Fratrovac (1160 m.), Osoje (1340 m.), Grleš (1325 m.), Slime (271 m.), Lom (1256 m.), Crni vrh (1336 m.), Klek (1210 m.) i Zukuk (1088 m.).

Medju Velikim Obručem i Suhim vrhom leži onaj užasan kraj, kojega je primorac nazvao Pakleno, gdje ima i Paklenski vrh (1344 m.) Pakleno leži sa stotinom svojih ponikava, proloma, stena i ponora u ogromnoj i nekoliko stotina metara dubokoj ponikvi. Spuštajući i probijajući se zapadnim obroncima Fratrovca, zagledaš prvu ogromnu poniku medju ovim i Suhim vrhom, kojoj je strme i sunovratne stiene pokrila klekovina sa planinskim gjulom i alpinskim grozdjicom. Do ove ponikve leži druga ponika, koju planinar mora obaći, stupajući od kamena na kamen, penjući se od stiene do stiene, dok izadje na ovčarski put oštrobrida i izprebacana kamenja. Sada ideš neko vrieme bukovom šumom i kad misliš, da ćeš izaći na dobru stazu, evo te u trećoj manjoj ponikvi do koje je opet velika ponika zatrpana vječnim sniegom, dakle snježnica, kakovih ima u Gorskom kotaru i druguda po našim planinama. Sa sjevero-zapadne strane od snježnice uzdižu se ogromne dolomitne stiene, kakove su na Velebitu obične, ponajeć gole i zarasle smrekama. Debla su im na pećini kao posjela, a kraj im se razpuza, kao da je od tiesta. Ogomne te pećine ukrasuje zvončika *Campanula rotundifolia*, *Moehringia muscosa*, razne brojne papradi medju kojima se žuti *Hieracium Jacquinii*, koji imade do sada onđe jedino stanište svoje. Od ovih pećina pada tlo na koso, a kad si malo popošao zaustave te opet pećine s kojih zagledaš onu groznu snježnicu nad kojom su mi se 16. kolovoza g. 1884. tresle noge. Stiene joj padaju sa svih strana osovno, a nekako u sredini uzdigla se pećina u prlici kuka. Pa ako i jest ta prirodna tvorevina grozna, ipak se u nju po okre-

sanim stablima spuštaju drvari, volari, dugari, da si sneiga nakopaju i s njime žedju ugase. Od snježnice uzlazi se uzbrdice do novih stena, koje ti se otvaraju poput vrata, a kad si krozanj prošao, zapao si opet u kamenu, suhu i svjetlu poniku, koja će ta očarati svijom dnom. Cielo tlo pokrila je alpinska ruža u nekoliko stotina eksemplara, a nekoliko tisuća grimiznih cvjetova i takav ružičnjak badava bi tražio u domovini.

Izlaziš na druga kamena vrata i zaledaš pod sobom opet poniku, koju je zakrčila šuma I tako se reda ponika do ponika, kojima se možeš probijati i nekoliko ura, ali ih nećeš dokrajčiti, a promatrati s udivljenjem i strahopočitanjem.

Pa da to nije Pakleno, da to nije živ pakao a na pragu našega čarobnoga i toploga primorja?!

Golubnjače zovu se na našem krasu takove špilje, pećine i razpukline, u kojima gniezde divlji ili sivi golubovi (*Columba livia; Felsentaube*). Ima takova golubnjača u Lici pred izvanrednom špiljom Pčelinom, na Velebitu u vrhu Sadikovcu, ali ima sivih golubova i u bezdnu Hahliću na Grobničkom polju, u Gladkovićevu bezdnu kod Krasice u primorju, u bezdnu Zaškrilje u okolini bakarskoj imenih u špiljima ostrva Sv. Marka kod Kraljevice, na otoku Krku i t. d.

Od obale mora do vrh Velebita. Profeser Josip Pitton de Tournefort, predstojnik botaničkoga vrtu u Parizu bijaše prvi Evropejac, koji se je uzpeo na Ararat. Tom su ga prilikom kao botaničara u velike iznenadili nekoji bilinski pojavi. U dubokim dolinama našao je naime vazdazeleну i subtropsku vegetaciju; na podnožju 5036 m. visokog vrha pojavila se flora stepa armenske visoravni a uzpinjući se sve više našao je na bilje, koje raste u Italiji, a u još većoj visini zagleda livate sa bilinama, koje rastu i oko Pariza, zagleda parižke hrastove i bukove šume. Poslije ga primi švedska crnogoricica, jеле i breze, a kad se primaknuo

granici vječnoga sniega očara ga alpinsko bilje Laplandije, koje raste i na švicarskim Alpama i Pirenejima. Kad su u 18. veku Saussure i Ramond prvi prodrli do ledenjaka Montblanca i prodirali u nepoznate krajeve Pireneja opazili su isto, što i Tournefort na Araratu. Po gotovo su te vegetativne promjene iznenadile Himboldta, kad se je 23. lipnja g. 1802. uzpeo na 5582 m. visoki Cimboraso, koji leži malone pod polutnikom.

U nas se takove promjene liepo i vanredno poučno predočuju onomu, koji se od obale morske uzpinje do vrh Velebita. Tamo oko Lukovo — Žugarja ima mediteranska flora. Tu raste kuš (*Salvia officinalis*), smilje (*Helichrysum angustifolium*), bresina (*Satureja variegata*) i drugo bilje. Od zimzelena drveća zeleni se po škrapama maslina (*Olea europaea*) i zelenika (*Phillyrea latifolia*); po pećinama se žuti s proljeća *Asphodelus liburnicus*, medju razpuklinama mri na zemlji crljenici *Viola adriatica* i miloduha bršljanolista skrižalima (*Cyclamen repandum*), dočim je daljnju golet na milje daleko pokrila diraka ili drača (*Paliurus australis*).

Gdje golet prestaje, tamo počima bukova šuma, koja seže do najviših velebitskih vrhova, primajući planinski oblik. Gdje prestaje bukva, tamo je zahvatila onizka vrsta bora, koju zovemo kle-

kovina ili boric (*Pinus montana*), kojemu je deblo kratko, povalone, a grane na daleko po zemlji razastrte. Na Velebitskoj Visočici ima od klekovine i spomenute bukve, koja joj uzrastom nalikuje, ciela neprohodna šuma. Dalje klekovine zahvatili su planinski lazi debele trave sa najkrasnjim alpinskim biljem, medju kojim ti padaju u oči i patuljasti povalone grmići gornika (*Arctostaphylos Uva ursi*) sa zimzelenim laštećim lišćem, kojim se ističe i borovka (*Vaccinium Vitis Idaea*), a po drugim vrhovima i opjevani planinski gjul (*Rhododendron hirsutum*), prekresan grm karminastih cvjetova.

Što dalje od stožera, to biva bilje patuljastije, to se više prikuće k zemlji. U tom su pogledu značajne vrbe od kojih je *Salix polaris* tolika, da na jedan list notesa lahko strpaš dva tri eksemplara sa korjenom skupa.

Tako biva bilje sve to niže i patuljastije u visinama, pa su time na Velebitu znamenite hrpe divotnih *Azalea* (Sv. Brdo), nu osobit je patuljasti grmić *Prunus prostrata*, koji se sbija na najvišim velebitskim vrhovima u male ledine, pokrivajući peleglim grančicama kameno, ali toplo tlo velebitsko. Vrsta je to *trnule* (*Schehdorn, Schwarzdorn*), koju opet susretamo na grčkim planinama, a toli je sitna, da ju možeš dlanom pokriti.

Poziv na glavnu skupštinu hrvatskoga planinarskoga društva, koja će se obdržavati **dne 16. travnja 1901.** u 8 sati na večer u društvenim prostorijama (Zagreb, Bregovita ulica br. 3, I. kat).

Na ovu skupštinu pozivaju se ovim najujudnije svi članovi središnjega društva i podružnicâ: »Visočice«, »Strahinčice« i »Papuka«.

Dnevni će se red oglasiti napose u dnevnim listovima.

Sadržaj: Ris u Hrvatskoj i Slavoniji. — Moje putne sgode i nezgode. — Na Zrinjskom vršku. — Planinarski vremenokaz. — Društvene vesti. — Raznice. — Poziv.